

BOGANMELDELSER

Trine Baumbach: Det strafferetlige legalitetsprincip – hjemmel og fortolkning. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København 2008, 608 sider, ISBN 978-87-574-1934-4, 685,00 kr. incl. moms

Bogen er forfatterens ph.d.-afhandling, som blev forsvaret den 9. maj 2008 ved Københavns Universitet. Den behandler det mest centrale strafferetlige princip. Forenklet kan man sige, at der skrives mange afhandlinger om mindre emner, som forfatteren har rimelig mulighed for at udtømme inden for de afmålte 3 år. Det er forståeligt, at en ung forsker vælger et sådant emne, der er rimelig sikkert. Derimod er det beundringsværdigt, når andre vælger de store centrale emner, hvor det på forhånd er umuligt at få vendt hver sten, men hvor der til gengæld er chancer for at give en bedre forståelse af fagets centrale ideer og problemer. Og hvor den unges gåpåmod kan medføre overraskende synsvinkler, som ikke kvæles af detailanalyser af domme og en lang række lovbestemmelser.

Forfatteren er ikke startet på afhandlingen som nybagt jurist, men har en betydelig erfaring fra praksis. Bogen er således ikke skrevet i ungdommeligt overmod. Således fremhæves allerede på første side, at afhandlingens emne ikke er "retsteoretisk i den forstand, at det ud fra mere ideologisk prægede overvejelser søger at beskrive det ideelle indhold af princippet" (s. 13). Næste side anføres, at afhandlingen er "en afhandling om hele det strafferetlige legalitetsprincip, som det har fundet udtryk i straffelovens § 1. Det har som implikation, at hvert enkelt delelement i det strafferetlige legalitetsprincip ikke nødvendigvis kan blive udtømmende behandlet, men skal ses i lyset af det overordnede tema og de øvrige delelementer."

§ 1 i den danske straffelov lyder: "Straf kan kun pålægges for et forhold, hvis strafbarhed er hjemlet ved lov, eller som ganske må ligestilles med et sådant. Med hensyn til de i Kapitel 9 [andre retsfølger af den strafbare handling] nævnte retsfølger gælder en tilsvarende regel."

Delelementerne i afhandlingen er: Det forfatningsretlige perspektiv s. 29-56, Det forvaltningsretlige legalitetsprincip s. 57-101, Fremmed ret s. 103-136, Det strafferetlige hjemmelskrav s. 139-197, Særligt om straf og andre retsfølger af den strafbare handling s. 199-232, Det strafferetlige legalitetsprincip i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention s. 233-256. Resten af bogen udgøres af del III om den strafferetlige fortolkning omfattende: Den strafferetlige lovforklaring s. 259-298, Bærende hensyn som fortolkningsfaktorer s. 299-348, Særligt om tilbagevirkende strafansvar s. 349-394, Særligt om fuldstændig lovanalogi s. 395-452 og Særligt om materiel typicitet s. 453-543.

Afhandlingen afsluttes s. 569 med et forslag til en ændring af straffelovens § 1: "Straf eller de i kapitel 9 nævnte retsfølger kan kun pålægges for et forhold,

hvis strafbarhed var hjemlet ved lov på det tidspunkt, da det blev begået. Ved den strafferetlige lovforklning gælder fortolkningsgrundsætningen om begrænset udvidende fortolkning.”

Når titlerne på de enkelte kapitler refereres så udførligt som ovenfor, selv om et sådant referat er kedelig læsning, skyldes det for det første, at afhandlingen på de nævnte områder indeholder en meget grundig gennemgang af emnet, som de fleste vil blive beriget af at læse. Forfatterens analyser er præget af et imponerende kendskab til både dansk retspraksis og dansk teori, ligesom det er tydeligt, at forfatteren også er fortrolig med fortolkningen i det praktiske retsliv. På disse væsentlige punkter kender jeg kun få ph.d.-afhandlinger, der når dette niveau. De store kapitler om det forvaltningsretlige legalitetsprincip og materiel typicitet kan med fuldt udbytte læses isoleret. Den anden grund til at opremse alle kapitler er, at det er åbenbart, at forfatteren har skrevet meget om emner, der enten ligger uden for afhandlingens titel eller i hvert fald ude i dennes periferi. Det gælder f.eks. de to lige nævnte kapitler. Men oversigten viser også, at systematikken er problematisk. Det er efter min opfattelse naturligt at begynde med forfatningsretten, men overraskende, at spørgsmålet, om straffelovgivning kan have tilbagevirkende kraft, behandles under den strafferetlige fortolkning 300 sider senere. Lige så problematisk er det, at Den Europæiske Menneskerettighedskonvention ikke behandles i sammenhæng med forfatningsretten, men 180 sider efter denne, ligesom den naturligvis er central for det nævnte spørgsmål, om straffelove kan gives tilbagevirkende kraft. Denne manglende sondring mellem retsregler over lovniveau og straffelovens § 1 er måske også grunden til, at forfatteren i sit forslag til en ny § 1 i straffeloven foreslår et forbud mod straffelove med tilbagevirkende kraft. Som bekendt har et sådant forbud ikke synderlig værdi, hvis det fremtræder i en lov, der kan fraviges ved en ny lov.

Jeg tror, at netop denne lidt uheldige placering af de overordnede normsystemer: Grundloven og Den Europæiske Menneskerettighedskonvention har haft væsentlig betydning for flere af forfatterens markante synspunkter, først og fremmest, at hun efter min opfattelse lægger for lidt vægt på retssikkerhedsbetragtninger og for meget vægt på at sikre, at alle, der efter hendes opfattelse kan straffes, også bliver det. Det er naturligvis sådan, at de overordnede regler udstikker de centrale principper eller ideer bag det strafferetlige legalitetsprincip forstået som et krav til strafferetten, ikke alene som en fortolkning af straffelovens § 1, men som krav til grundlaget for at føre straffesager.

Den forfatningsretlige fremstilling indledes med en gennemgang af magtadskillelseslæren, hvor det med henvisning til min licentiatafhandling fra 1977 fastslås, at magtadskillelseslæren helt forenklet kan ses som en strafferetlig doktrin om, at ingen må dømmes uden at have overtrådt loven, og at ingen må

straffes uden at være dømt forinden. Altså svarende til den norske grundlov. Som den historiske rod til dette krav nævnes John Lilburnes teorier, som blev skrevet, da han afsonede den fængselsstraf, det engelske parlament havde idømt ham ved lov, fordi hans synspunkter var meget ubekvemme for Cromwell efter, at han havde vundet den engelske borgerkrig mod Kongen. Det nævnes, at John Locke overtager denne lære, hvorfra den gennem en række forfattere går videre til Montesquieu. Den engelske terminologi for det, vi i Danmark kalder den udøvende magt – the executive power – giver klare og naturlige associationer til den eksekverende magt, som er noget helt andet end den udøvende magt, der på dansk betyder forvaltning eller administration. Der er efter min opfattelse ikke tvivl om, at den funktionelle magtadskillelse er essensen af det, angelsakserne kalder separation of powers, og at kravet var opstået som en protest mod politisk misbrug af straffesystemet. Et misbrug, som enhver kan forvisse sig om ved at læse pressens referater fra tilstandene i adskillige ikke-demokratier i vores forstand, herunder Putins Rusland.

Efter et helt loyalt referat af disse ideer går forfatteren over og behandler grundlovens § 3. Denne regel fastslår alene, at den lovgivende magt er hos Kongen og Folketinget i forening, den udøvende magt hos Kongen, og den dømmende magt hos domstolene. Forfatteren finder, at reglen er udtryk for en tredeling af de forfatningsretlige funktioner og dermed en magtfordeling. Efter min opfattelse svarer denne tolkning til det, angelsakserne kalder "mixed constitution", hvilket nærmest er en teori om fordelingen af den politiske magt. Forfatteren tillægger da heller ikke denne magtfordeling større relevans for det strafferetlige legalitetsprincip. Alligevel går hun side 37 over til at behandle problemet, om lovgivningsmagten kan bemyndige en minister til at fastsætte administrative regler, hvis overtrædelse er sanktioneret med straf. Forfatteren er betænkelig ved, at den forfatningsretlige teori giver meget vide grænser for lovgivningsmagtens mulighed for at bemyndige ministeren til at udstede administrative forskrifter – bekendtgørelser. Hendes betænkeligheder begrundes generelt med, at man herved gør administrationen til både regelskaber og regel-anvender og altså blander funktionerne. Det er en klassisk diskussion inden for forfatningsretten, om lovgiver giver ministrene for brede beføjelser til at udstede administrative forskrifter. Forfatteren er imod – især når bekendtgørelserne indeholder hjemmel for straf. Hun finder det principielt betænkeligt, at "det på masser af retsområder er ansatte embedsmænd og ikke demokratisk valgte politikere, der afgør, hvad der skal være strafbart, og hvor grænsen for det strafbare skal gå – endda ofte uden at der efterfølgende (på formaliseret vis) finder en parlamentarisk-politisk kontrol sted." Forfatteren støtter sig her til Alf Ross, hvis statsret imidlertid næppe var præget af den tætteste forbindelse med den

parlamentariske virkelighed, men nok af principielle synspunkter. Forfatteren anfører lovlig smart, at embedsmændene bestemmer indholdet af bekendtgørelser og politikerne indholdet af lovgivningen. Ministeren er formel udsteder af såvel bekendtgørelser som af lovforslag. Hverken formelt eller reelt er der den store altafgørende forskel, som forfatteren antager. Meget af denne gamle lære stammer fra 1800-tallet før parlamentarismen. Hverken ministeren eller embedsmændene kan udstede bekendtgørelser helt uafhængigt af Folketingets vilje. I et parlamentarisk demokrati har ministeren jo meget ofte støtte i Folketinget for sine bekendtgørelser. Dette er et forfatningsretligt kompliceret problem, som ikke løses ved gamle principielle betragtninger og smart formuleringsteknik. Forfatteren antager øjensynligt med Ross i hånden, at hvis alle bekendtgørelser blev udstedt som love, ville Folketinget have større indflydelse. Andre vil mene, at Folketinget, hvis det skulle behandle alle reglerne, ganske enkelt ville drukne i sager, så tinget ikke havde mulighed for at forholde sig til de enkelte lovforslag. Men dette problem har ikke meget at gøre med det strafferetlige legalitetsprincip forstået som et retssikkerhedsprincip. Forfatterens væsentligste kritikpunkt er som nævnt sammenblandingen mellem regeludstedelse og regel anvendelse, men når vi snakker strafferet, er det jo typisk domstolene, der anvender reglerne, og derfor er forfatterens betænkeligheder vedr. straffesager lidet overbevisende.

Også andre klassiske forfatningsretlige emner behandles. Således kritiseres den forfatningsretlige teori s. 44 for at have taget for let på problemerne ved administrative bøder. Forfatteren finder, at disse bøder "ud fra en nutidig fortolkning måtte anses for i hvert fald principielt betænkelige." Det anfægter ikke forfatteren, at den forfatningsretlige teori allerede på grund af den århundredlange tradition for disse bøder har svært ved at benægte, at de i hvert fald er sædvaneretligt hjemlede. Det er farligt at kaste sig ud i forfatningsretten uden nærmere refleksion over forholdet mellem grundlov og virkelighed. Rent teoretisk forekommer det mig, at det er betydeligt mere betænkeligt, at administrationen ved forskellige overtrædelser kan udstede afgifter, ofte kaldet sanktionsafgifter, så det er muligt at "straffe" også mindreårige, der f.eks. kører med offentlige transportmidler uden at betale. Sanktionsafgifter nævnes alene s. 209, hvor det med et kort domsreferat anføres, at afgifter ikke er en strafferetlig bøde. Forfatteren behandler s. 199 ff. strafbegrebet og finder – så vidt jeg forstår – at det omfatter en ubehagelighed, som staten påfører nogen som udtryk for en misbilligelse af en lovovertrædelse. Behovet for definitionen begrundes side 202, hvor det anføres, at et "materielt strafbegreb mindsker risikoen for en vilkårlig omdefinering af bebyrdende retsfølger med heraf følgende svagere beskyttelse af borgerne." Forfatterens egen sparsomme godkendelse af sanktionsafgifterne som afgifter og ikke straf tyder ikke på, at disse teoretiske diskussioner har større værdi. Om tiltalefrafald – altså tilfælde, hvor

anklagemyndigheden mener at have bevis til at føre en straffesag, men undlader dette – anfører forfatteren s. 210: ”Set fra en *strafferetlig legalitetssynsvinkel* er der efter min opfattelse ingen tvivl om, at tiltalefrafald er en straf eller i hvert fald en strafferetlig sanktion af en sådan karakter, at det strafferetlige legalitetsprincip fuldt ud finder anvendelse.” Betingelsen for, at anklagemyndigheden kan meddele tiltalefrafald, er som nævnt, at myndigheden mener at have bevis for skyld, hvilket forudsætter overtrædelse af en strafferetlig norm. Heraf udleder forfatteren, at tiltalefrafaldet er ”straf”. Konsekvenser er vel så – ud fra hendes opfattelse – at kun domstolene kan meddele tiltalefrafald og ikke anklagemyndigheden. Det er klart, at sådanne udsagn ville gøre fremstillingen utroværdig, så hun nøjes med at sige, at når tiltalefrafald må anses for en straf, ”er det svært at se nogen begrundelse for, at der ikke ved meddelelse af tiltalefrafald findes en særlig let adgang til domstolsprøvelse.” Man kan selvfølgelig mene, at den blotte beskyldning for at have begået noget strafbart er ubehagelig og derfor en straf. Så bliver tiltalen også en straf. Det er nyt, men næppe holdbart.

På de ovenfor nævnte principielle – nærmest forfatningsretlige – områder synes forfatteren at holde retssikkerhedsfanen meget højt. På flere områder med tættere tilknytning til den strafferetlige praksis – altså områder, hvor problemerne opstår i praksis – synes jeg, at fanen sænkes betydeligt. Side 315-338 indeholder et afsnit om lighedsbetragtninger som fortolkningsfaktor. Problemet er kendt: Har det nogen betydning for behandlingen af afgørelsen af en sag, at anklageren notorisk har rejst tiltale i tilfælde, hvor der er en praksis eller en intern meddelelse, f.eks. fra Rigsadvokaten, om ikke at rejse tiltale? Løsningen er ifølge forfatteren enkel: ”Hvis et strafforbud er en retsregel, der ikke giver anledning til fortolkningstvivl, er der ikke plads til overvejelser om lighedsbetragtningernes betydning”, s. 335. Hvis dommeren sidder med en sag, som han ved alene er rejst, fordi anklageren ikke kan sin lektie, skal dommeren blot i sit stille sind konstatere, at tiltalte er tiltalt ved en fejl og se at få ham dømt. Forfatteren bygger i høj grad dette på formelle betragtninger om, at en tiltale ikke er en forvaltningsafgørelse og derfor ikke kan være ugyldig. Det er vist en ringe trøst for tiltalte. Bagved forfatterens ræsonnementer ligger følgende: ”Det er som udgangspunkt ikke domstolenes opgave at afkriminalisere forhold, som lovgiver har valgt skal være strafbare. Hensynet til den demokratiske legitimitet og hensynet til retshåndhævelsen må tilsige, at de af lovgiver kriminaliserede forhold retsforfølges,” s. 336. Kun hvis betingelserne for, at dommeren kan statuere, at straffebestemmelsen er ophævet ved desvetudo, kan han frifinde. Forfatteren giver dog s. 338 den tiltalte den trøst, at ”han ikke idømmes en straf, der retligt set er strengere end den tiltalepraksis, som sagen er et brud med.” Det er svært at forstå, at tiltalte skal dømmes, men have samme straf som ham, der ikke bliver

tiltalt. Men forfatteren mener jo, at den sidste er "straffet" med et tiltalefrafald. Skal dommeren så i sagen give et tiltalefrafald? Det er svært at følge denne form for jura, men som citaterne viser, er der her ikke tale om legalitetsprincippet som beskytter af borgerne, men som beskytter af lovgivers påståede interesse i, at alle overtrædelser straffes, altså et forfatningsretligt spørgsmål om magtfordelingen i staten. I U 2008.727 H frifandt Højesteret tiltalte på grund af en ændring af tiltalepraksis. Både anklagemyndigheden og forsvareren havde påstået frifindelse, da der efter ændringen ikke var grundlag for domfældelse.

Heller ikke under behandlingen af forarbejdernes betydning for udfaldet af straffesager betragter forfatteren legalitetsprincippet som primært en retssikkerhedsgaranti for den tiltalte. Således anføres s. 553, at det undertiden anføres i teorien, "at subjektiv fortolkning til ugunst for den tiltalte i almindelighed vil frembyde betænkeligheder, eller at subjektiv fortolkning til ugunst ligefrem strider mod § 1. Jeg har gennem mit arbejde med afhandlingen ikke kunnet finde belæg for sådanne udsagn." Herefter nævnes U 2008.671 H, hvor en journalist efter at være sikkerhedschecket på vej ind i transithallen gik på restaurant og herfra medtog en bordkniv (grillkniv) til gaten, hvor han lod sig fotografere med kniven for at kunne skrive en artikel om den manglende sikkerhed i lufthavnen. Han blev tiltalt og dømt af flertallet i Højesteret. Problemet var i denne henseende, at besiddelsen af kniven som udgangspunkt var klart ulovlig. Loven indeholder en undtagelse bl.a. om den, der besidder kniven med et anerkendelsesværdigt formål. Højesterets flertal fandt det tvivlsomt, om der i lovens forstand forelå et sådant formål og citerede forarbejderne vedr. eventuelle fortolkningsbidrag. Flertallet fandt ikke dækning for, at besiddelsen var omfattet af undtagelsen. Mindretallet fandt det hverken efter lovens ordlyd eller forarbejder udelukket at anse besiddelsen for omfattet af undtagelsen. Jeg har svært ved at følge forfatteren i, at dette er et eksempel på, at Højesteret har domfældt pga. en subjektiv fortolkning, da hele Højesteret var enige om, at der ikke var noget i forarbejderne om dette spørgsmål. Omvendt kritiserer forfatteren s. 291 ff. voldsomt Højesteret for at have frifundet tiltalte i U 1994.520 H, hvor en haitianer var tiltalt for at have udsat en række piger/kvinder for at blive smittet med aids. Lovgivningsmagten havde ophævet en bestemmelse i straffeloven om smittespredning af kønssygdomme. Under debatten om denne ophævelse blev det af flere folketingspolitikere nævnt, at man ved aids-risiko blot kunne bruge andre bestemmelser. Justitsministeriet havde klart erklæret, at dette var tvivlsomt. Haitianeren blev tiltalt efter § 252 om den, der hensynsløst udsætter andre for nærliggende fare for deres liv eller førlighed. Højesterets frifindelse var begrundet i, at der i forbindelse med ophævelsen af § 256 var meget uklare meldinger. Forfatteren anfører: "Det er klart, at et par bemærkninger i en lov (ophævelsesloven) – som i øvrigt modsiges andre steder i samme forarbejde – ikke

kan ændre en anden lovs (lovbestemmelses) anvendelsesområde (§ 252). Hvis § 252's anvendelsesområde skal ændres, må dette ske ved at ændre § 252. I modsat fald ville der ikke en gang være tale om lovgivning i forarbejderne – for dette udtryk er normalt forbeholdt lovgivning i forarbejdet til den lov, forarbejdet angår – her ville være tale om lovgivning i forarbejder uden sammenhæng med den lov, der blev lovgivet om." Rent bortset fra det åbenbart forkerte i den sidste påstand er det påfaldende læsning i en afhandling om legalitetsprincippet. Folketingsbehandlingen havde ganske enkelt skabt total forvirring om, hvorvidt det fortsat efter straffeloven var strafbart at udsætte nogen for aids-risikoen. Groft sagt var Højesterets svar på et sådant signal, at så kan man ikke straffe efter en bestemmelse, der tidligere ikke omfattede denne situation. Efter min mening burde Højesteret i en afhandling om legalitetsprincippet roses for denne dom.

Forfatteren nævner også andre frifindelser i Højesteret, hvor forarbejderne spillede en rolle. I U 1989.688 H frifandt flertallet med den begrundelse, at det tiltalte dagblads reklame var omfattet af ordlyden i en undtagelsesbestemmelse. Mindretallet ville dømme, fordi det fulgte af forarbejderne, at tilfældet ikke var omfattet af undtagelsen. Dernæst nævnes s. 548 U 1991.85 H, hvor flertallet også frifandt tiltalte ud fra bestemmelsens ordlyd i strid med forarbejderne. Det er på baggrund af disse domme uforståeligt, at forfatteren er så sikker på, at Højesteret ikke anlægger et fornuftigt retssikkerhedssynspunkt på spørgsmålet om forarbejder til gavn og til skade for tiltalte. Man får en mistanke om, at forfatteren ikke kan lide en sådan blødsødenhed. Det er naturligvis i orden at plædere for at se bort fra tiltalepraksis og forarbejder til fordel for tiltalte, men næppe en korrekt eller fair beskrivelse af Højesterets praksis.

Som nævnt indeholder afhandlingen et meget stort kapitel om materiel typicitet. Formålet med dette kapitel er at analysere sig frem til betingelserne for, at domstolene kan frifinde en tiltalt, der har overtrådt ordlyden af en straffebestemmelse. Hun finder bl.a., at dette har analytisk betydning "for ikke at forrykke forholdet mellem statsmagterne", hvilket vil ske, hvis de atypiske forhold ikke kun udgør et mindre straffrit felt af et delikts sproglige anvendelsesområde." Hermed påpeges igen, at for forfatteren er hensynet til lovgiver (den politiske magtfordeling) lige så væsentligt som hensynet til "overtræderen", altså retssikkerheden. Hun opstiller tre betingelser for, at der foreligger materiel atypicitet: "(1) Forholdet må ikke have den aktuelle forbrydelses kendemærker, (2) det skal strafferetligt set kunne anses for "beføjet" – ikke udgøre en krænkelse, og (3) straffriheden skal kunne siges at flyde af omstændighederne ved gerningen," s. 543. Nogle teoretikere vil måske finde, at det netop er teoriens opgave at analysere sig frem til denne slags begrebsbestemmelser. Jeg er generelt skeptisk over for denne germaniserede fortolkningsstil, men finder den særlig uheldig her, hvor der er tale om en term, som

domstolene – som anført af forfatteren – er meget lidt tilbøjelige til at anvende, og hvor der – efter min opfattelse – er tale om en retssikkerhedsmæssig begrundet ventil, der ganske enkelt kan anvendes, hvis domstolene ud fra en lang række ikke definerbare hensyn finder, at der uanset straffebestemmelsens ordlyd ikke er tilstrækkelig begrundelse for at kende tiltalte skyldig. Forfatterens definition kan nok bruges til at begrunde, at lægelige indgreb ikke er voldshandlinger, da de er ”beføjede” og flyder af omstændighederne ved handlingen, og ikke er omfattet af voldsforbrydelsens kendemærker rent sprogligt; lægen ”angriber” ikke patienten. Forfatteren gennemgår en lang række tilfælde, og her skal blot nævnes et område, hvor det forekommer mig åbenbart, at forfatteren har overdreven tillid til principper og tilsvarende ringe tro på realiteternes betydning. Side 523 ff. behandles sportsvold. Det er oplagt, at den ”vold”, der finder sted inden for reglerne for den pågældende sport, f.eks. et knockout-stød i en boksekamp, ikke er strafbar vold. Problemet er, om den ”vold”, der strider mod reglerne for den pågældende sportsgren, er omfattet af straffelovens voldsbestemmelser. Dette spørgsmål blev påkendt af Højesteret i U 1985.207 H, hvor tiltalte blev dømt for under en amatør-fodboldkamp at have tildelt en modstander i hvert fald ét knytnæveslag i ansigtet, hvorved modstanderen fik et dobbeltsidigt underkæbebrud, samt frakturer i to kindtænder, hvilket medførte 3 dages hospitalsophold. Episoden skete, da både tiltalte og modspilleren opholdt sig i det ene straffesparkfelt i forbindelse med et hjørnespark. Dommen blev kommenteret af den ene af Højesterets dommere – Sverre Mondrup – i U 1985B.207. Mondrup skriver her: ”Det, der i praksis bliver tilbage som genstand for strafferetlig reaktion, er de voldshandlinger, som uden at have rimelig forbindelse med spillesituationen har medført skade på legeme eller helbred.” Forfatteren refererer dette loyalt. Hun forsøger at anvende det på en i Danmark meget omtalt situation under en kvalifikationskamp mellem Sverige og Danmark den 2.6. 2007. Her har en dansker bolden ude på venstre fløj, og både svenske forsvarsspillere og danske angribere gør klar til at modtage et indlæg. Videooptagelsen fra kampen tyder på, at en svensk forsvarsspiller skubber til danske Christian Poulsen og muligvis slår ud efter ham. Christian Poulsen slår herefter svenskeren i maven, og denne falder sammen. Christian Poulsen får det røde kort, og svenskerne får straffespark. To personer anmelder forholdet til politiet. Københavns Politi undlod at rejse tiltale, fordi man ikke fandt, at der var tale om strafbar vold og anførte: ”at en del af de handlinger, der i almindelighed er omfattet af straffelovens voldsbestemmelser, hvis de begås under sportsskampe, alene sanktioneres efter spillets regler og medfører således ikke strafansvar.” I øvrigt henvises til den nævnte højesteretssag. Forfatteren kritiserer kraftigt afgørelsen og anfører s. 526: ”Vold uden for sportsgrenens regler (som forsætligt at slå en modspiller i maven under en fodboldkamp) må modsat som alt overvejende

hovedregel bedømmes efter straffelovens voldsbestemmelser – også selv om den konkrete handling mere eller mindre tilfældigt ikke har medført skade på legeme eller helbred. Udgangspunktet er således efter min opfattelse ikke, at sådanne forhold er materielt atypiske, men derimod at de er materielt typiske og skal bedømmes som sådanne.” Så klart tilsidesættes Højesteret: Man kan ikke lægge vægt på, om der er tilføjet skade, da det er tilfældigt. Det kan man mene, men det kræver nok lidt begrundelse, f.eks. straffer vi jo kun uagtsomt manddrab, hvis offeret ”tilfældigvis” dør. Det, der er endnu mere påfaldende, er imidlertid forfatterens evne til at afgøre det generelle spørgsmål om den strafferetlige fortolkning vedrørende ”vold” under f.eks. fodbold- og håndboldkampe. Det er åbenbart, at kun den, der intet kender til disse sportsgrene, kan hævde, at der er tale om typisk strafbar vold, hver gang en spiller slår en modspiller. Havde man brugt forfatterens synspunkter under årets håndbold-VM, skulle være rejst i hvert fald 100 strafesager bare i de kampe, Danmark spillede. Når dette område her trækkes frem, er det fordi, det viser noget om forfatterens tro på, at man som juridisk teoretiker kan analysere sig frem til generelle principper uden at have noget kendskab til den virkelighed, principperne skal bruges i. Efter min opfattelse består kunsten i at forstå at bruge atypicitetsbetragtninger, netop når virkeligheden strider mod reglerne og principperne. Og forfatteren har meget stor tillid til sine principper og har svært ved at acceptere, at det atypiske netop er atypisk, fordi det af en eller anden – på forhånd ofte uforudsigelig – grund ikke er omfattet af den beskrivelse, lovgiver gav af forbrydelsen.

I Skandinavien er vi enige om, at legalitetsprincippet er helt afgørende for borgerens retssikkerhed. Et straffesystem uden dette princip kan ikke accepteres i en demokratisk retsstat. Det engelske common-law system er vel i mange henseender modsætningen til legalitetsprincippet. Efter læsningen af de 550 sider sidder jeg tilbage med spørgsmålet, om det er rigtigt, at dette system er så katastrofalt for demokrati og retssikkerhed, som man får indtryk af ved at læse bogen. Jeg tvivler på, at det er helt galt med en strafferet, der med lægdommeres medvirken er udviklet ved at iagttage virkeligheden. I hvert fald bør virkeligheden, både hvad angår tiltalepraksis og sportsvold, tildeles en større plads i juraen, end forfatteren er indstillet på.

På det overordnede plan er jeg langt fra overbevist om, at forfatteren har ret. Hun har medtaget så mange detaljespørgsmål, at det næsten har været umuligt at bevare overblikket. Dette ændrer ikke ved, at enhver læser vil få udbytte af at læse de mange analyser.

Gorm Toftegaard Nielsen

Juridisk Institut, Aarhus Universitet

Peter Kruize, David W.M Sorensen & David Dreyer Lassen: Vold mod offentligt ansatte. Rockwool Fonden og Syddansk Universitetsforlag, 2008, 168 sidor.

Utgångspunkten för *Vold mod offentligt ansatte* är den explosionsartade utvecklingen av polisanmälningar beträffande våld mot tjänsteman (§ 119). Antalet anmälningar har ökat från att 1960 vara ett 70-tal, till att 2006 vara över 3000. Ökningen har varit särskilt markant de senaste 15 åren. Författarna menar att utvecklingen inte kan förklaras vare sig av avsaknaden av normer bland unga eller bristande respekt för auktoriteter. I stället är det samhällets ökade fokusering på kontroll och ändrade arbetsförhållanden som drivit fram denna utveckling. Nolltolerans och hårdare tag, bland annat hos polisen beskrivs som bidragande.

Boken är uppdelad i två delar. I den första delen beskrivs utvecklingen av våld i allmänhet enligt offerundersökningar och sjukhusstatistik som visar att det skett en minskning av våld i allmänhet under 1990-talet och de inledande åren på 2000-talet. Denna utveckling motsägs av antalet polisanmälningar. Denna skillnad kan delvis förklaras av ökad anmälningsbenägenhet. Nästa kapitel undersöker om det går att överföra resonemangen om ökad anmälningsbenägenhet till det arbetsrelaterade våldet och anmälningarna enligt § 119. Resultatet visar att det inte går lika smidigt. Undersökningar av våld och hot i arbetet visar ett långt mindre konsistent mönster jämfört med det generella våldet. Författarna anser dock att man kan anta att det skett en faktisk stigning av det arbetsrelaterade våldet. Denna ökning kan sägas förstärka den befintliga anmälningsbenägenheten och även bli förstärkt av en ökad anmälningsbenägenhet, särskilt av de lindriga händelserna. I kapitlet görs även jämförelser mellan de skandinaviska länderna som visar likartade mönster. Till exempel kan ökningen av det arbetsrelaterade våldet särskilt tillskrivas kvinnor och detta avspeglar kvinnors överrepresentation inom sjukvård och omsorgsyren.

Bokens andra del tar sin utgångspunkt i frågan om det skett en förändring i allvaret och karaktären av anmälningarna enligt § 119 över tid som kan stötta påståendet om att en central förklaring till ökningen är ökad anmälningsbenägenhet. Resultatet från en analys av anmälningar enligt § 119 från Köpenhamn under tre år, 1993, 1998 och 2003, data från POLSAS 2002-2006 samt intervjuer redovisas.

Av de 890 anmälningar som analyseras i rapporten är polisen offer i två tredjedelar. Poliskåren anmäler de flesta episoder till skillnad från vård- och omsorgspersonal som sällan anmäler. Polisens andel gentemot andra yrkesgrupper sjunker dock över tid. Författarna diskuterar om anmälningarna från andra yrkesgrupper kommer att öka ytterligare i takt med att allt fler arbetsgivare formulerar våld som ett arbetsmiljöproblem.

Kapitel fyra summerar karakteristika för gärningsmän och offer vilket bland annat visar att det skett en ökning av anmälningar där gärningspersonen tidigare har varit i kontakt med psykiatrin. Detta kan enligt författarna bland annat skyllas en

mindre tolerans i offentlig service, behandlings- och kontrollsystemet men kanske också att den psykiatriska vården fungerar sämre. I kapitel fem och sex analyseras gärningspersoner, typiska offer och de omständigheter som våldet inträffar i. Bland förklaringsvariablerna nämns alkohol, narkotika och psykisk sjukdom. Vissa tjänstemän utsätts oftare än andra. Tidspress och mindre flexibilitet framförs av personal inom vård, omsorg och socialtjänst som situationella förklaringar.

På gott och ont, beroende på om man söker populärvetenskap eller vetenskap, saknar en del av bokens slutsatser och tolkningar, i bokens andra del, delvis täckning i redovisad empiri. Till exempel påstås att polisen inte bara i Danmark, utan i andra västliga länder, idag har en tendens att uppträda mer auktoritärt än på 70- och 80-talet. Det är intressant men det egna empiriska stödet för detta svagt och ytterligare referens saknas. Likaså är de arbetskontexter, *assistans, offentlig ordning och service* som våldet analyseras i något som fungerar mindre bra och bidrar till att denna del i rapporten saknar stringens i jämförelse med de tidigare kapitlen. Det konstateras till exempel att det när det gäller våld som uppstått när en tjänsteman haft som ärende att leverera *service* så har tjänstemannen använt makt i nio procent av fallen *före* det att tjänstemannen fick utstå våld eller hot i samband med sin yrkesutövning och *efteråt* i 78 procent av fallen. För mig verkar det svårt att exakt svara på när en maktutövning börjar och slutar. Utan en tydlig operationalisering av dessa begrepp: makt å ena sidan och service som kontext å den andra, blir dessa typologier något för grovhuggna som *vetenskapliga* instrument. Det finns bättre beprövade typologier som kanske kunde ha prövats istället.

Avslutningsvis beskrivs våldets konsekvenser för gärningspersoner och offer i form av vilka straff som utmäts och de fysiska, psykiska och materiella skador som brotten för med sig.

Sammanfattningsvis kan utvecklingen av anmälningarna enligt § 119 enligt författarna för det första skyllas registreringseffekter som kommer av att medborgarna har ändrat sin våldsuppfattning. Denna ändrade uppfattning ger utslag i att ett större antal episoder i den offentliganställdes arbetssituation uppfattas som våld. Detta sker samtidigt som fackliga organisationer, offentliga verksamheter och arbetsplatser formulerar en våldspolitik som uppmanar den anställde till att anmäla och att inte längre acceptera våld och hot som "en del av jobbet". För det andra är det frågan om ändringar i arbetsförhållandena som kan medföra flera konflikter mellan de anställda och medborgarna. Dessa förändringar kan till exempel vara nolltolerans inom kriminalvården, ökade effektivitetskrav på biljettkontrollanter att utdöma ett visst antal böter, nedskärningar inom socialtjänst som innebär att handläggarna måste säga nej till bidragstagarna allt oftare, stress och irritation hos vård- och omsorgspersonalen på grund av personalotäthet. För det tredje nämns utvidgningen av kontrollen i det offentliga rummet, med krav på parkeringsbiljett på fler ställen och en ökad kontroll av giltiga färdbiljetter som en källa till nya potentiella konflikter.

Vold mot offentligt ansatte ger en samlad översikt över utvecklingen av överträdelser mot anmälningar enligt § 119 samtidigt som den också innehåller en mörkertalsanalys av det stora ganska utforskade området som våld i arbetslivet är. Boken lämpar sig väl som introduktion till ämnet och inspirerar till ny forskning. Ett offerperspektiv framhävs som angeläget för att identifiera särskilt utsatta offergrupper för att kunna arbeta preventivt gentemot dessa. Givet att våld i arbetslivet är något som drabbar många inte bara i form av hot och våld mot tjänstemän utan också i form av kontraproduktiva åtgärder såsom nolltolerans och ökad kontroll är detta viktigt att fortsätta forska på. Boken innehåller en lagom mängd illustrativa exempel, är pedagogiskt upplagd och lättläst. Min bedömning är därför att den kan fungera väl för såväl forskare inom fältet, studenter och också även utanför den akademiska läsekretsen.

Sofia Wikman

Kriminologiska Institutionen, Stockholms universitet

Tim Newburn (Red.): Handbook of Policing. Willan Publishing, 2. udgave, 2008. Bogen er 2. og reviderede udgave af den håndbog, der udkom i 2003, og er som den tidligere udgave tænkt som en lærebog til brug ved studiet i polititeori, men er også i høj grad anvendelig for de personer indenfor politiet, som beskæftiger sig med planlægning, budgettering og udvikling af politiet og dets arbejde.

Det siger noget om udviklingen indenfor politiforskningen, men også om bogens popularitet, at den er genoptrykt i 2004, 2005 og 2006, og at der i 2008 udgives en ny og revideret udgave.

Bogens redaktør Tim Newburn er professor i kriminologi og socialpolitik og leder af The Mannheim Centre for Criminology under The London School of Economics. Han har været rådgiver for Home Office og Metropolitan Police i spørgsmål vedrørende kriminalitet og retshåndhævelse, og han har et omfattende forfatterskab indenfor blandt andet kriminologi.

Bidragydere til bogen er i øvrigt en imponerende række af universitets- og tidligere og nuværende politifolk fra Storbritannien og Irland.

Selvom bogen er skrevet med hovedvægten på forholdene i England og Wales, er dens beskrivende afsnit almenlydige og gennemgangen af de konkrete former for politiarbejde i høj grad anvendelige også på skandinaviske forhold, og i det omfang, hvor det er naturligt, inddrages udviklingen i andre lande.

Bogen, der i alt er på 875 sider, henvender sig både til studerende, forskere, undervisere og praktikere.

Den er opdelt i 4 hovedafsnit, hvoraf det første omhandler den historiske udvikling i politiarbejdet fra tiden før "det moderne politi", der i bogen regnes fra The Metropolitan Police Act fra 1829, og til udviklingen mod centralisering og styring af politiet, der indledtes i Storbritannien 1829, men som især har gjort sig gældende i tiden efter den 2. verdenskrig. Det er svært at være uenig, når forfatteren anfører, at det kun er muligt at forstå politiet af i dag, hvis man har en klar fornemmelse af, hvordan man er nået frem dertil og viden om, hvordan det var før, samt at det letter forståelsen, hvis man har en fornemmelse af, hvordan forskellige former for politiarbejde har udviklet sig rundt om i verden.

Som den mest iøjnefaldende og konstante tendens i politiets udvikling fremhæves den gradvise centralisering af kontrollen med politiet, der har fundet sted over det meste af verden. I Storbritannien indledtes denne udvikling allerede ved etableringen af Metropolitan Police i 1829. I Skandinavien er den kommet noget senere, men baggrunden er den samme, det vil sige en kombination af behovet for koordination af politiindsatser på tværs af politikredsgrænserne og et ønske fra regeringernes side om indsigt i og regulering af politiarbejdet bl.a. gennem fastsættelse af præstationsmål.

Efter forfatterens opfattelse vil denne udvikling hen imod en stadig større central kontrol med politiarbejdet blive fortsat. Alt efter temperament kan man håbe på eller frygte, at han har overset den egenskab hos politikere, at de meget ofte søger at løse konstaterede problemer blot ved at skifte kurs.

Selv om centralisering er den dominerende trend indenfor politiet, anføres det dog også, at der i de seneste år – i hvert fald retorisk – er opstået en stigende forståelse for vigtigheden af politiets lokale tilknytning bl.a. ved at give borgerne mulighed for at øve indflydelse på politiets prioritering af opgaverne i lokalområdet, gennem fælles indsatser rettet mod at reducere kriminalitet og uorden og ved at give klar besked om, hvad der gøres fra politiets side i lokalområdet.

Bogens andet afsnit beskriver og analyserer det moderne politis organisation og forskellene mellem måden at organisere politiet på i forskellige dele af verden. I forbindelse hermed beskrives også udviklingen indenfor politiarbejdet i EU fra Trevi-samarbejdet over Schengen og til Europol. Særligt interessant er et kapitel om det "politiarbejde", der udføres af andre end politiet, samt et kapitel om politiets forhold til medierne.

I tredje afsnit behandles politiets arbejdsmetoder, herunder hvorledes politiets arbejder med analyser, og hvorledes man efterforsker. Især er gennemgangen af de tre modeller for det moderne politiarbejde (lokalpoliti samt problemorienteret og analytisk politiarbejde) interessant og giver et godt grundlag for det arbejde, der også i Skandinavien udføres med hensyn til at få drejet interessen fra den eksisterende fokus på politiets organisation over på politiets arbejdsformer. Det anføres

helt rigtigt, at i praksis er meget af det politiarbejde, der i dag karakteriseres som lokalpolitiarbejde, blot et supplement til almindeligt politiarbejde, og forfatteren foretrækker selv metoden med analytisk politi, blandt andet fordi det problemorienterede politiarbejde rigtigt udført vil forudsætte en revolution indenfor politiets kultur, organisation og analysekapacitet samt et politisk miljø, som forstår metoden og bidrager til gennemførelsen. Som forfatteren skriver, medfører disse krav, at der i værste fald vil blive tale om en utopi og i bedste en meget langvarig proces.

I afsnittet gennemgås også nogle særlige områder indenfor politiets arbejde. Det drejer sig om politiets magtanvendelse og herunder brug af våben, bekæmpelse af uroligheder, narkotikainsatsen, indsatsen overfor økonomisk og organiseret kriminalitet samt de sørgeligt aktuelle områder: terrorbekæmpelse og cybercrime. Vedrørende terror understreges, at når det drejer sig om afsløringen af planlægningen af mulige terroristaktiviteter, så er udviklingen gået fra, at dette betragtes som en specialistopgave til, at det nu anses for en opgave, hvor det lokale politi spiller en vigtig rolle.

I bogens fjerde og sidste afsnit gennemgås nogle af de vigtigste temaer i den aktuelle debat om politiet. Det drejer sig blandt andet om politiets forhold til etniske minoriteter, til kvinder herunder kvinder i politiet, politietik, tilliden til politiet, lederskab, anvendelsen af tekniske hjælpemidler som f.eks. gerningsmandsprofiler og DNA samt såkaldt "restorative justice", der sigter mod at forbedre forholdet mellem politiet og ofre for forbrydelser.

Endelig slutter bogen med et blik på de fremtidige udfordringer for politiarbejdet på grundlag af de tendenser, der allerede i dag tegner sig. Der peges blandt andet på de store sociale forandringer forårsaget af ændringer i indkomst, velstand, ulighed, beskæftigelse, familiemønstret, kriminalitetsniveauet og angsten for kriminalitet. Andre udfordringer kan ligge i den øgede privatisering af politiopgaver og det større udbud af leverandører af politiydelser, det øgede krav om borgerinddragelse og – ansvarlighed, presset i retning af yderligere centralisering og regionalisering, de internationale politiorganers øgede indflydelse og det voksende krav om transnational styring af visse politiopgaver samt ikke mindst indsatsen mod terror og kravet om øget sikkerhed.

Bogen giver ikke svaret på, hvordan politiets problemer skal løses, men den forsyner læseren med forudsætningerne for at finde løsningsmodeller, og den burde være obligatorisk læsning for alle, der arbejder med eller udtaler sig om, hvorledes fremtidens politiarbejde skal udføres. Det ville kunne medføre en bedre kvalitet af de beslutninger, der tages, og en tiltrængt forøgelse af niveauet i debatten.

Ole Scharf

Fhv. politimester

Rolf Granér & Paul Larsson (ed.): *Policing in Scandinavia. Proceedings from the Conference on Police Research in Växjö, August 2007*. Växjö University Studies in Policing no. 005-2008.

I august 2007 afholdtes for anden gang en konference for nordisk politiforskning. Konferencen samlede over 80 deltagere, og de forskellige bidrag, der nu er udkommet, vidner om, at den nordiske politiforskning er i gang med at udvikle sig til en disciplin, der beskæftiger sig med alle sider af politivirksomheden.

Konferencen blev indledt af Clifford Shearing, som stillede spørgsmålet: "Who should the police be in an age of polycentric, nodal security governance?" Shearings svar tager udgangspunkt i, at politiet (stadig) bør være den institution i samfundet, der sikrer og garanterer, at regler og sikkerhed opretholdes. Det, der har ændret sig siden tidligere tider, er således ikke politiets mål, men nærmere midlerne til at nå målet.

Shearing argumenterer – med udgangspunkt i erfaringer fra Australien – for, at politiet bør fokusere på at inddrage hele samfundet i arbejdet med at skabe sikkerhed og tryghed. Politiet bør således – udover selv at udføre politiarbejde – fungere som et koordinerende led i en fælles indsats for sikkerhed og tryghed.

Bogen indeholder yderligere 19 bidrag, der beskæftiger sig med en lang række forskelligartede emner, herunder vidensbaseret og problemorienteret politiarbejde, efterforskning, afhøring, rekruttering, uddannelse og socialisering, politiet og etniske minoriteter, mental og fysisk træning, børns forestillinger om politiet, billeder af politiet i medierne, politiets juridiske muligheder for at indhente personfølsomme oplysninger fra andre myndigheder samt deltager observation som metode i politiforskningen.

Omfanget af denne anmeldelse giver ikke mulighed for at gå i dybden med dem alle, så her skal blot nævnes nogle eksempler, der antyder spændvidden i den aktuelle nordiske politiforskning.

Göran Palm og Renée Skogersson beskæftiger sig i artiklen: "Konsten at styra nyhetsbilden av sig själv – om mäktiga poliser och behovet av säkerhet" med det billede, politiet forsøger at skabe af sig selv i medierne. Artiklen baserer sig på et studie af 400 nyhedsartikler og nyhedsindslag og interviews med kriminalreportere og politifolk, der arbejder med mediekontakt.

Palm og Skogersson identificerer to tydelige diskurser i nyheder om politiet og kriminalitet. Dels en diskurs om det truede og utrygge samfund, hvor hverdagens risici bliver til eksistentielle trusler mod såvel individ som samfund dels en diskurs om politiet som "redningsmanden", der kæmper for at skabe sikkerhed og tryghed, om end denne kamp vanskeliggøres af knappe ressourcer og en begrænsning i de midler og metoder, som politiet må anvende i kampen mod de kriminelle.

I artiklen "Vi tager pulsen på politen" diskuterer Ika Lönn, Peter Lönn og Arne Rosendal Hansen spørgsmålet om, hvilke fysiske krav politiarbejdet indebærer, og hvordan uddannelsen og den senere vedligeholdelsestræning bedst kan understøtte disse krav på baggrund af en undersøgelse af de faktiske fysiske belastninger, der er forbundet med patruljearbejde.

Studiet viser, at selvom de fleste politistuderende har en forestilling om, at de skal have maksimal styrke, store muskler og være hurtige, så er virkelighedens fysiske krav af en anden karakter. Forfatterne konkluderer således, at de primære fysiske problemer for politifolk i patruljetjeneste knytter sig til søvnproblemer i forbindelse med skifteholdstjeneste samt problemer med smerter i ryggen, der opstår som resultat af dels tung udrustning dels stillesiddende arbejde i patruljevognen og foran computeren. Den fysiske træning bør derfor fokusere på udholdenhedstræning, styrketræning, der ikke medfører vægtøgning samt skadesforebyggende træning og smidighedstræning med fokus på at forebygge rygproblemer.

Helene Oppen Gundhus sætter i artiklen "Kunnskabsarbeid og yrkesulturer i politiet" fokus på de dilemmaer, der knytter sig til vidensbaseret politiarbejde i praksis. I alle nordiske lande har man fra politisk hold forsøgt at indføre nye metoder med henblik på at skabe grundlag for et mere effektivt, analytisk og vidensbaseret politiarbejde, og i stort set alle tilfælde har implementeringen af disse metoder voldt vanskeligheder.

Gundhus giver i artiklen en række forklaringer på, hvorfor de udøvende politifolk ikke har modtaget disse metoder med kyshånd. En af de primære årsager til dette er, at professionskulturens logik står i modsætning til den logik, der præger det vidensbaserede politiarbejde, vidensbaseret politiarbejde er derfor ikke *rigtigt* politiarbejde og når politiet anvender vidensbaserede og analytiske metoder gøres det på en måde, der understøtter det traditionelle politiarbejde, eller som Gundhus skriver: "Kontrollpraksisene bliver paradoksalt nok mer fokusert på disiplinering og reaktiv lovhåndhevelse enn samarbeitsorienterte, refleksive og kundskabsbaserte måter å forebygge kriminalitet på."

Gundhus' artikel peger derfor også på et centralt problem i forhold til politiforskningen og anden videnskabelig forskning, som på forskellig vis kan og bør anvendes i politiet. Hvis forskningsbaseret viden for alvor skal komme politiet til gavn, kræver det en professionskulturel revolution nedefra. Vidensbaseret politiarbejde kan ikke indføres fra politisk eller ledelsesmæssigt hold, det kræver en ændring af hele tilgangen til politiarbejdet og professionskulturen.

Den næste nordiske konference om politiforskning afholdes i august 2009 i Oslo, og man kan håbe på at bidragene fra fremtidige konferencer kan komme

politiet til gode i deres daglige arbejde – og hvem ved? Måske en dag vil bøger, som den her anmeldte, blive omtalt i politiets egne fagskifter på linje med omtale af de seneste resultater fra de nordiske mesterskaber for politihunde.

Anne-Stina Sørensen
Politiskolen

André Klip: European Criminal Law. Intersentia, 2009 (531 s.). *Valsamis Mitsilegas: EU Criminal Law.* Hart Publishing, 2009 (352 s.).

André Klip och Valsamis Mitsilegas behandlar i sina respektive böcker ett rättsområde som under det rådande millenniet antagit allt mera omfattande proportioner, nämligen EU-straffrätten (ett ytterligare engelskspråkigt verk om detta tema utgörs av *Fletcher – Lööf – Gillmore: EU Criminal Law and Justice* (2008). Jag har recenserat verket i Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland 1/2009, s. 86–88.). Att definiera vad begreppet EU-straffrätt egentligen innebär är dock i sig ingen entydig uppgift, och bägge författarna erbjuder således sina personliga synpunkter ifråga om detta dilemma. Klip fungerar som professor i bl.a. straff- och straffprocessrätt vid Maastricht universitet, medan Mitsilegas är professor i Europeisk straffrätt vid Queen Mary universitetet i London.

Mitsilegas har valt en något mera traditionell infallsvinkel för sin behandling av EU-straffrätten. För det första åtskiljer han genomgående unionens tre pelare från varandra, och behandlar sålunda gemenskapens straffrättsliga kompetens inom den första pelaren separat från unionens kompetens inom den tredje pelaren. Givetvis drar han även åtskilliga paralleller mellan dessa, framför allt vad gäller det inflytande och den innebörd ”gemenskapstänkandet” haft inom den tredje pelaren. Mitsilegas tankegång verkar här överlag gå ut på att EU-straffrätten snarare tagit formen av ett medel för uppnående av uttryckliga gemenskapsintressen, än ett självständigt rättsområde inom unionen med därtill hörande specifika rättsskydds krav. Straffrättsliga sanktioner inom den första pelaren (t.ex. ifråga om konkurrensbrott) har likväl lämnats utanför analysen helt och hållet. Av det ovan sagda följer – för det andra – att Mitsilegas antagit ett entydigt pre-Lissabon-perspektiv. Han behandlar således de ändringar Lissabonfördragets ikraftträdande skulle implicera i slutet av varje kapitel, separat från den situation som råder i dagens läge.

Klip har å sin sida angripit EU-straffrätten på ett något mera innovativt sätt. För det första har han uttryckligen valt att behandla området autonomt utifrån artikel 6 i Europeiska människorättskonventionen, vilket innebär att alla förfaranden och påföljder som kan ses inneha en straffrättslig karaktär – även

t.ex. konkurrensrättsliga sådana – omfattas av undersökningen. Av detta följer likväl att ingen åtskillnad görs mellan de olika pelarna; den inre marknaden och området för frihet, säkerhet och rättvisa betraktas som ett enda område. Detta leder även till att Klips analys blir såväl djupare som kvantitativt mera omfattande. Klips utgångspunkt är nämligen att det redan till dags dato existerar ett separat europeiskt straffrättssystem, om än ett fragmenterat och inkoherent sådant. Den europeiska straffrätten utgör enligt Klip ett slags hybridsystem, där såväl unionsrätt (i en vid bemärkelse), nationell rätt och mänskliga rättigheter samfällt påverkar varandra. Klips målsättning har följaktligen varit att försöka pussla ihop dessa fragment och finna vägar för uppnående av ett sammanhängande europeiskt straffrättssystem. För det andra kan det konstateras att Klip – modigt nog, och som en följd av det ovan sagda – valt att bygga upp sin analys på den presumtionen att Lissabonfördraget redan trätt i kraft. Terminologiska begrepp brukas sålunda utgående från detta. Som en slags säkerhetsventil har Klip dock i slutet av boken lagt in en extra bilaga, där fördragsartiklarna pre-Lissabon jämförs med motsvarande artiklar post-Lissabon. Ytterligare kan det konstateras att Klip gått in för att analysera EU-straffrätten mera teoretisk, som ett eget rättsområde – inte i förhållande till nationell rätt, förutom ifråga om t.ex. subsidiaritetsfrågor. Mitsilegas granskar däremot genomgående den inverkan EU-straffrätten har och kan komma att ha på de nationella rättssystemen, och vice versa.

Klara tematiska olikheter kan således skönjas mellan böckerna, men även rent strukturella skillnader hittas. Däremot är de inledande kapitlen där historik, konstitutionella principer och institutionella grunder tas upp förhållandevis lika. En förståelse för dessa utgör en nödvändighet även vid studiet av EU-straffrätten.

Kärnan i Mitsilegas bok utgörs i praktiken av två kapitel. Det första behandlar straffrättslig harmonisering och straffrättslig kompetens inom EG/EU, medan det andra tar upp principen om ömsesidigt erkännande och därtill hörande randfenomen. Under harmoniseringskapitlet tar han upp frågor kring såväl materiell straffrättslig harmonisering som processuell harmonisering, samt unionens och gemenskapens allmänna kompetens att lagstifta om straffrätt. I kapitlet om ömsesidigt erkännande redogörs i sin tur för bl.a. olika instrument baserade på ömsesidigt erkännande, konstitutionella problemställningar till följd av bruket av principen samt frågan om jurisdiktionskonflikter. Denna uppdelning är i sig fullständigt logisk, och helt i överensstämmelse med den struktur andra skribenter på området tenderat bruka sig av.

Klip har dock igen valt att blanda om kortleken något och spjälkat upp kapitlet i flera mindre helheter. Som ett exempel kan det konstateras att Mitsilegas behandlar samtliga frågor som hänför sig till jurisdiktionskonflikter under

kapitlet om ömsesidigt erkännande, medan Klip tar upp jurisdiktionsprinciper under kapitlet om materiell europeisk straffrätt, *ne bis in idem*-regeln under kapitlet om europeisk straffprocess och lösandet av jurisdiktionskonflikter under kapitlet om bilateral rättslig hjälp i straffrättsliga ärenden. Klip har även placerat diskussionen om den praktiska tillämpningen av ömsesidigt erkännande under kapitlet om bilateral rättslig hjälp, dvs. sammanhang då två medlemsstater (horisontellt) samarbetar sinsemellan, eller då kommissionen (vertikalt) samarbetar med en medlemsstat.

Mitsilegas analyserar även de enskilda straffrättsliga organen inom EU i ett eget kapitel. Här pekar han framför allt på de överlappande befogenheter flera av dessa organ – t.ex. Europol och OLAF – verkar ha, och vilka implikationer som kan följa av detta. Ytterligare diskuterar han t.ex. det skifte från biträdande organ till verkställande organ som framför allt Europol tycks ha genomgått. Härefter följer sedan ett kapitel om olika databaser och möjligheten till informationsutbyte myndigheter emellan inom EU. I synnerhet straffrättsliga myndigheters bruk av migrationsdatabaser i syfte att upptäcka och profilera potentiella brottslingar (läs terrorister) ges diskussionsutrymme. Klip har å sin sida valt att ta upp dessa frågor under ett kapitel som benämns multilateralt samarbete och direkt verkställighet. I detta kapitel diskuterar han således även möjligheten till direkt verkställighet av konkurrensrättsliga sanktioner – de enda påföljderna som gemenskapen i dagens läge har möjlighet att direkt utfärda åt medlemsstaterna. Även den omtvistade europeiska åklagarmyndigheten tas upp här.

Ytterligare vissa strukturella olikheter kan nämnas. Klip ägnar ett eget kapitel åt vad som kan kallas europeisk påföljds- och straffanfallsrätt, där han diskuterar alla slag av påföljder som härrör sig från EU-rätten, samt EU-bestämmelser som hänför sig till behandlingen av personer dömda till frihetsstraff. Kommissionens rätt att utfärda sanktioner tar Mitsilegas däremot inte upp, och de enskilda påföljdsbestämmelser som hänför sig till t.ex. rambeslut faller in under harmoniseringskapitlet. Däremot erkänner bägge författarna den särställning rambeslutet om brottsoffrets ställning i straffrättsliga förfaranden har. Ifrågavarande rambeslut är nämligen den enda antagna akten inom EU som explicit angår den egentliga straffprocessen, och som inte baserar sig på ömsesidigt erkännande. Medan Klip dock tar upp denna fråga under kapitlet om europeisk straffprocess, har Mitsilegas tagit upp den i ett underkapitel om straffprocessuell harmonisering. Till sist kan det påpekas att Mitsilegas utformat ett eget kapitel om EU-straffrättens externa dimension – dvs. i förhållande till tredje länder och internationella organ – medan Klip däremot valt att inte behandla detta område överhuvudtaget.

Klips och Mitsilegas böcker är således utmärkta bevis på att samma ämne mycket väl kan tacklas på olika vis. Allmänt sett kan man hävda att Mitsilegas står för en något mera kritisk inställning än Klip. Frågor som han ständigt återkommer till är gemenskapsrättens misslyckade tillämpning på straffrätten, legitimitetsproblem ifråga om bruket av ömsesidigt erkännande och bristen på ömsesidigt förtroende som en grund för det straffrättsliga samarbetet. Då Mitsilegas snarare gått in för att peka ut de problem som – onekligen – existerar i förhållande till EU-straffrätten, har Klip däremot strävat till att försöka finna lösningar på dessa. Han plockar inte enbart fram de omständigheter som talar för ett bristfälligt förtroende medlemsstaterna emellan, utan kommer även med förslag på hur dessa brister kunde åtgärdas. Till exempel konstaterar han att såväl principen om ömsesidigt erkännande som *ne bis in idem* något ensidigt fungerar till den "snabbaste" medlemsstatens fördel, dvs. den som först hinner vidta åtgärder. Detta förhållande är givetvis inte ägnat att skapa förtroende medlemsstaterna emellan. Lösningen vore sålunda att skapa ett system för allokering av den lämpligaste jurisdiktionen, baserat på kriterier som samtliga medlemsstater kan ställa sig bakom.

Bägge författarna erkänner förvisso att det existerar en skriande brist på allmänna politiska linjedragningar inom detta (självständiga eller icke-självständiga) rättsområde. Klip tar t.o.m. elegant upp dessa i ett eget slutkapitel. För en person som inte är insatt i vare sig EU-straffrätten eller gemenskapsrätten, skulle jag våga påstå att Mitsilegas bok är en något bättre startpunkt. Diskussionen där är i regel allmän, redig och konsekvent, och den torde tillika erbjuda ett gott grepp om åtminstone de grundläggande frågeställningarna. För en som däremot vill gå in på djupet på såväl EU-straffrättens nuvarande läge som dess framtida utveckling, skulle jag hänvisa till Klips bok. Han verkar ha anammat uppfattningen att EU-straffrätten är här för att stanna, och det enda vettiga är att göra det bästa man kan av situationen. Området må vara inkonsekvent och fragmenterat, men det erbjuder tillika en hel del möjligheter. Klip verkar här följa Bertrand Russells råd: "*The greatest challenge to any thinker is stating the problem in a way that will allow a solution*".

Dan Helenius
Helsingfors universitet